

SIEGFRIED VON VEGESACK ÉS BALTI TRILÓGIÁJA.

A német élet legnagyobb kérdése — és mindmáig a legelintézetlenebb kérdése is — a térhiány, a «Volk ohne Raum» problémája. Imperialisztikus terjeszkedő vágyának és sokban egy egységes német-ellenes európai beállított-ságnak ez az igazi forrása. A nagy lélekszám és az aránytalanul csekély terület rengeteg elintézetlen német kívánságnak, szükségességnek a szülője és a legtöbb német nyugtalanság erre vezethető vissza. Egyszerre a legnagyobb európai birodalom és ugyanakkor Európa majdnem valamennyi államában a legsajátságosabb kisebbség: ez Németország a határokon belül és kívül s ez az oka annak is, hogy a «német kérdés» egyszerre mindenütt, ahol németek élnek (és hol nem élnek erős kapcsolatban egymással és az anyaországgal?) és németek élni akarnak, létezik és a furor teutonicus vagy akárcsak a germán szellem heves ellenzőit teremtette meg már a nemzetiszocialista uralom-változás előtt is. Németországgal az egész környező világ élénk, gyanakvó ellenzékben áll és ennek az ellenzékiségnek számára voltaképpen mindegy, hogy milyen az a politika, amely a határokon belül vezet: császári imperialisztikus, köztársasági liberális, vagy egyszerűen faji. És ez mindegy voltaképpen a németiség legidősebb belső és külső sérelmei számára is, ha maga körül érzi a birodalom védő és befogadó sátorát a maga kinzó és világbaszóró térhiányában, a valóságban bent a határok között és vágyaiban a határokon túl. Ez a térhiány a hőse végeredményben aztán minden német kisebbségi regénynek is, ez a főszereplője a kisebbségi idillnek és a kisebbségi eposznak egyaránt. Kisebbségi idill és kisebbségi eposz: ez Siegfried von Vegesack hatalmas balti trilógiájának is az anyaga.

A három kötet meséje a világháború előtt kezdődik és az orosz forradalomban inkább végződik, mint megoldódik és az idillből az eposzba vezető utat mutatja meg, egy nagybirtokos junkercsalád — a híres és egyedülállóan fogalom balti «bárák» közül — apró életét, összetartozását és egy kegyetlen történelmi fordulóban való szétbomlását, ízekre szakadását. Hőse a kisebbségi német élet Livlandban, a cári Oroszország észak-nyugati partján, egy hagyományokban teljesen német és külsőségeiben már sokban orosz élet, amit legegyszerűbben baltinak szokás nevezni. Állandó ellenzékben élnek a gazdaneppel, az oroszokkal és az alsóbb sorú lettekkel, hangsúlyozzák különállásukat, jellegzetes kasztjukat, amellyel egyszerre távortartják magukat az oroszlett környezettől, de amelyről nem veszik észre, hogy vele távortartják magukat a német anyaországtól is. Lelki berendezkedésükben német eredetű a gögjük, faji higiénéjük elkülönítő jelei, erős kapaszkodásuk a multhoz, de teljesen orosz már puha elomlásuk, álmos céltalanságuk, könnyű munkátlanságuk, az ismerős minden-mindegy hangulat, amelyről olyan egyöntetűen nyilatkoznak elítélően, gúnnyal és korlátoltan valamennyien, — s idegenek fajtájuk keretei között. Aurel például, aki a mese középpontjában mintegy elmondja az egész családi és balti történetet, irtózik a velük annyira rokon porosz szellemtől, nem találja helyét déli német testvérei között, de mégis egészen jellegzetes német módon, érzelmeivel ismeri fel élete jelentőségét

fajtájában, a balti határokon kívüleső nagy német testben. Eleve bizalmatlannak mindennel szemben s ez a bizalmatlanság majdnem közömbösség már és tisztában kell lennünk azzal is, hogy majdnem árulás már az anyaországgal, a valóságos vagy virtuális, belülélő Birodalommal szemben. Német gyökerek és orosz tartalom: így vetődnek két fajta között a baltiak jó sorsukra, balserencsésükre bízva a háború előtt, az idill idejében, a rokoni kapcsolatok meleg hálójában, a családi együttesek édes-álmosító légkörében. Sokan vannak rokonok és családtagok s köztük Aurel az, aki a maga sorsával, örömeivel és hiányaival, fájdalmaival és telítettségével a balti embert képviseli, a feladatnélküliséget egy eszével felismert feladatban, a csigaéletet egy készülő, döntésre készítő történelmi vihar elsőprő előszelében.

Aurél alakja annyira jellegzetesen egyéni, annyira észrevehetően lírai, hogy majdnem típus már, a balti gőg és tanácstalanság, a balti tétlenség és szalmaláng megtestesítője, aki szerelem és halál között vetődik, egyformán képesen a nagyságra és a komikus epigonságra. Egyszer majdnem hős, másszor majdnem poltron. És mindenestül, ahogy a regény egyik alakja Szonjetschka nevezi: «kleine Nebenfigur», kicsi mellékszereplő, mint minden balti végeredményben. A balti bárókban van valami a kiválasztott nép nagyságából, egy szinte már a zsidókra emlékeztető elhivatottságérzés: Aurel így fajtájának megváltója lehetne, de azért nem lesz, mert *annyira* balti, *annyira* német. Elbukik, helyesebben nem is bukik, hanem csak elbotlik és semmit sem tragikus érzésekkel a szívében a megváltó szerepét átadja másoknak, akik jobban baltiak, jobban nagy lelkek mint ő s akik valószínűleg nincsenek, mint ahogy a kisebbségi németiségnek mindenütt, csak vezérei vannak és sehol sem megváltói. Aurel belátja kénytelen-kelletlen, hogy nem az ő számára való a történelmi feladat megoldása, a megoldás nem is következhet el. Mert nincs aki megoldja a térhiányt s a kisebbségből többséget csináljon, akár a befogadó gazdanép szétszórásával, akár valami nagy német honfoglalással. Örök megoldatlan kérdés marad a német kisebbség sorsa Európa birodalmaiban és különösen a Balti-tenger mentén, éppen azért, mert a kudarc már a felszabadítók elhivatottságában van, ebben a különös szerepben. Így aztán a kisebbség vezérei mindenütt tragikus hősök, anélkül azonban, hogy sorsuk és ezzel együtt az általuk vezetett kisebbség sorsa tragédia lehetne. Félbemaradt, felemás történet minden német kisebbségi lázadásá — ilyen volt a balti bárók csatározása is 1919-ben —, mert már eleve megalkudás lehet csak az eredménye s csak elszórt egyesek számára a nagyszerű halál, az elsodró pusztulás. Hol a hiba? Erre nehéz lenne válaszolni. A vállalkozásban-e vagy a körülményekben? Az emberekben-e vagy az eszményekben, amelyekhez nem elég erősek? S legjobb lesz igazat adni egy tizenhatodik századi livlandi röpiratnak, amelyet Vegesack is idéz utolsó kötete fején: «Kein verlassener volk mucht auf dieser weldt erfunden werden, als wir arme Lifflander». És ez a mondás úgy is igaz, hogy egyik nép a világon se hagyja úgy el önnönmagát, mint a livlandi. Ennek a pusztuló életnek vértelen, vívódó, minden nagyra és minden aljasra jogosított sarja — szinte jelképesen az «utolsó balti» — Aurel, aki nem tud változtatni az életen, mely körülveszi, aki nem tud erőt venni saját tulajdonságain, aki halott, amikor él, aki leszámolt mindennel, amikor tervez, aki nagyon egyedül van testvéreihez méltón, amikor nagyon a közösségben érzi magát.

És van valami ebből a balti lelkületből magában az íróban, Siegfried von Vegesackban is. A mese Aurelön keresztül jut elénk, az egészért kicsit

ő vállalja az író helyett a felelősséget, de alkalmasint akkor se lett volna más a regénysorozatnak, mint írói műnek, a sorsa, ha Vegesack kevésbé szubjektív és inkább tárgyilagos, kevésbé lírai és inkább epikus természet. Az első kötet (*Blumbergshof*) idillje, az aprólékos gonddal rajzolt családi élet, a rokon kocsizgatások, a halavány szerelmek, a falusi élet édes színei és tarka-barka gondjai, egy elvesző melankóliájú kisleánybarátság csodálatos szólama, a feltűnő és röviden jellemző számtalan jelenet biedermeier érmeckéjében bemutatott családtag, az idill megszokott álló légrétege, az inkább hangulatokat, mint cselekedeteket közvetítő elbeszélőmódszer, nem a regényíróról, hanem a kötőről beszél. A második kötet (*Herren ohne Heer*) az első modorában már többet mutat a regényíró jótulajdonságaiból is. Itt lép előtérbe a balti probléma és ezzel együtt a kínzó német térhiány kérdése Aurel alakjában és a tragikus ellentét a kisebbségi német vágyakozások és az anyaország német birodalma között. Aurel már maga akarja vállalni a sorsát s el akar jutni valóban Németországba, nemcsak a német városokba, a német multba. Csupa elhatározás, a történet pedig csupa bevezetés egy nagy akcióhoz és az egész könyv a maga viharelőtti hangulatával, az inkább harcról, mint békességről beszélő belső-külső eseményekkel nyugodtan egy hősi regény, egy vérbeli eposz előjátéka lenne, még az eposzon kívül, de már szoros kapcsolatban azzal. A harmadik kötet (*Totentanz in Livland*) az alvó és a készülődő baltiak helyett a cselekvő baltiakat készül bemutatni, a háborúba keveredett baltok siegfriedi válaszutójával: minden kész egy hatalmas belső-külső arányú eposzhoz. Az aztán már nemcsak Vegesack, nemcsak a batli lélek hibája, hogy az eposz se lesz több, mint egy véres, rettenetes, fojtó idill s nem jut el az eposzhoz, hanem a mai regényíró nemzedék együttes fogyatkozása is. Egy eposzra készítő időben nagyon kevés az írókban az epikus erő, a hősi képesség. És nagyon sok az esztéta és a költő, nagyon sok így az, aki megmagyarázza és aki sajátmagából felel rá, de nagyon kevés, majdnem senki, aki bemutatni is tudja ezt az időt. Így aztán az 1919-es balti felkelés, az orosz kommunistákkal vívott harcok, a felörlődő, nagyszabású hősiességekbe kényszerített balti világ helyett kicsit hevesebb, zajosabb hangszerelésben továbbra is az első kötet idilljét kapjuk és az akció helyett a hangulatot, a végpusztulás helyett a lassú kallódás benyomását. Vegesack azonban az a kitűnő író, remek ember marad továbbra is, aki volt, akinek minden szavára érdemes figyelni — s nemcsak ebben a trilógiában — ha pontosan ellenkezőjét nyújtja, ellenkezőjét mondja is annak, amit várnia kellene tőle. Ez aztán nemcsak a vállalkozás nagyságának, a téma európai jelentőségének, német érzelmességének dicsérete egy részrehajló, szélsőségekre kényszerített időben mértéktartó és mértékmutató politikusságának, hanem elsősorban a nagyon tehetséges íróé.

Thurzó Gábor.

Angolszász figyelő.

Hosszú évtizedeken át minden tavasszal nagyobb társaság indult útnak New Yorkból Londonba: az amerikai kiadók látogattak át angol kollégáikhoz, hogy könyvjogokat vásároljanak. Egy-egy könyv londoni és newyorki kiadása ma is teljesen különböző dolog, kétféle jövedelmi

forrás az író számára, csakhogy az utóbbi években megváltozott a helyzet. Ma már legalább ugyanannyi angol publisher hajózik át az óceánon, mint ahány amerikai könyvkiadó teszi meg az ellenkező utat. Amerika az utolsó évtizedben egész sereg váratlan, meglepő tehetséget

termelt — gondoljunk csak Hervey Allen gigászi «Anthony Adverse»-ére, Dos Passosra, Pearl S. Buck-re és a többiekre — és a felszínes, csak szó-rakoztató irodalmat egyre jobban kiszorítja a multat és jelent, távont és közbelt kutató, elmélyedő könyvek sora.

Itt most olyan munkákról szeretnék vázaltszerűen beszámolni, amelyeknek az óceán mindkét oldalán egyformán nagy sikerük volt s amelyek joggal érdekelhetik a magyar olvasóközönséget is.

Peter Delius a legfiatalabb angol írónemzedék tagjai közé tartozik. Első könyvét, amelynek «Nursing Home» (Szanatórium) volt a címe, lelkes kritikái elismerés fogadta, de igazi sikerét a «Boarding House»-al érte el, amely Amerikában is közel nyolcvanezer olvasóra talált. Egy penzió története — nem több s nem kevesebb Delius könyve. Egy penzió keretében pedig egész sereg emberi sorsot mutat meg, de nem oly sekély fordulatkérgetéssel, mint Vicki Baum ünnepelt «Grand Hotel»-jében, hanem szinte röntgenszerű alaposággal, mélyrevilágítóan. A történet főalakja maga a penzió tulajdonosnője, az a bizonyos harminc éven fölülű leány, aki a maga lábán is meg tud állni, de aki a végén, amikor egy rendőri nyomozás hullámai akaratlanul is átcsapnak a fehérfalú ház küszöbén, boldogan menekül egy ír szövőgyáros szelid, meleg szerelmébe és házasságba. Pillanatfelvételek villannak föl előttünk: a leánya fölött zsarnokoskodó anya, az örökké pletykás vénkisasszony, a fiatal ápolónő, a szerelmében csalódott ültetvényes — csupa jólismert figura, de Delius újat tud mondani róluk s újszerűen. Olyan könyv ez, amelyet az ember szeretne megsimogatni, ha utolsó lapját is behajtotta.

K. M. Delafield is angol. Ő teremtette meg a «Provincial Lady» alak-

ját. A «vidéki hölgy» naiv csodálkózással járja a világot, átrándul Amerikába is s a maga friss szemléletével, egyszerű bölcsességével megvilágítja a mai élet fonákságait. Három ilyen kötet után, amelyet talán szelíden humoros tanulmányosorozatnak nevezhetnénk, most regényt írt a kitűnő író. «Faster! Faster!» a címe (Gyorsabban! Gyorsabban!) s egy anya, mai, modern asszony különös hangulatú története. Ez az asszony valóságos modern Atlasz: férjének és három gyermekének életét hordozza vállán. Férje a háború után nem tudott állást kapni; az asszony vállalatot alapított. Erről a vállalatról érdemes néhány szót mondani: igazi angol specialitás. Amolyan «mindenes» vállalkozás, amely egyformán hajlandó arra, hogy Indiában állomásozó katonatisztek gyermekeinek megfelelő iskolát találjon, legépellen valamilyen magasabb matematikai értekezést vagy Párizsba kísértessen egy idősebb ladyt, aki nem szeret egyedül utazni. Az asszony napi tizennégy-tizentöt órát robotol, állandóan azt hangoztatja, hogy modern, fölvilágosult anya és feleség, aki férjének és gyermekeinek akaratát és sorsát csöppet sem próbálja befolyásolni. Holott — amint ezt az író ragyogó jelenetek tükrében mutatja meg — éppen ellenkezőleg áll a dolog. A maga «fölvilágosult» és «mindent megértő» módján a lehető legszarnokibban uralkodik két leányán, kisfián és urán — lépten-nyomon utukba áll s a rengeteg munka örömet, a megalázkodás, a teherviselés furcsa, torz örömet jelent számára. Amikor aztán egy autószerencsétlenség áldozata lesz — kegyetlen igazság! — négy élet szabadul föl egyszerre. Férje végre elvállalhat egy állást, amelyről felesége állandóan lebeszélte, de amelyet kitűnően tölt be, a legidősebb leány megtalálhatja a szerelmi boldogsá-

got, a középső gyermek elmehet nagynénjével Amerikába, ahová mindig vágyott, s még a kis, tizenegyéves fiú is tökéletesebben élheti a maga életét. Az anya halálával többet, jobbat tett övéiért, mint életével. Kegyetlen, tisztánlátó könyv ez, amely érthetően nagy sikert aratott.

H. L. Davis egy nagy regény-pályázat során tűnt föl. Regénye a «Honey in the Horn» (Méz a bőség-szaruban) valóságos hősi cselekedet. Hiszen Buffalo Bill kalandjai óta ezernyi ponyva- és félponyvaregény vetítette elénk torzítva, hazug sentimentalizmussal azt a bizonyos «vadnyugatot». Szélesebesen lovagló cowboyokról, aranyhajú, hosszúcsizmás vadnyugati királykisasszonyokról, dübörgő csordákról és lesipuskás banditákról hány émélygős regényt olvastunk már! Davis végre megírta a «Vadnyugat» igazi könyvét. Oregonról, a Nyugat szívéből szól ez a könyv, amely juhászok és komlószedők, indiánok és lókupecsek életén át kristálytisztá hűséggel ismeretlen világba vezet bennünket. Ebben a világban a testi fáradság jóformán semmit sem számított, a kényelem és a nyugalom ismeretlen fogalmak. A regény hőse egyszer nyolc órán át áll jeges vízben és igyekszik megmenteni egy óriás juhnyáját. Egy másik alkalommal majdnem huszonegy órát ül nyeregben. A regény szereplői mind egyszerű emberek, de mindegyiknek van valami különösége, apró, megkülönböztető vonása. Néhány jelenete valósággal klasszikus mélységű. Annyi bizonyos, hogy Davis munkája — a szerző persze, amerikai — sok illúziót borít föl, semmisít meg, de ugyanakkor egészen új képet ad a filmekről és olcsó regényekből úntig ismert nyugati államokról. Aldrich vagy Zane Grey regényei köznapivá fakulnak Davis realista, de mégis emberi és érző könyve mellett.

Warwick Deeping a «Sorrell és fia» c. regényével vált világhíressé. Nagyon termékeny ez az angol író, több mint harminc regénye jelent meg eddig. Legújabb könyve azért rendkívüli, mert egy sokszor megírt témát újszerűen formál egészszé. «Sackdoth into Silk» (Selyemmé vált zsákvászon) a címe s egy fiatal drámaíró életregénye. Charles Kesteven egyes házasságból született: apja keresztény, anyja zsidó volt. Egy ócskásboltban nő föl, az emeleti szobában tüdőbeteg apja egész nap a világot, a fennálló társadalmi rendet átkozza. De Charles kinő, kirepül az ócskásbolt és a radikalista eszmék szűk falai közül. A háború alatt német hadifogságba kerül, de szerencséjére mezőgazdasági munkára kihelyezik s egy bajor falu szénaitatú magányában írja meg első színdarabját, a «Golden Rain»-t (Aranyeső). Deepin sok humorérzékkel, apró, jellemző részlettel mondja el, miként jut el az első színdarab az első sikerhez. Ettől kezdve csak apróbb akadályok tartják föl néhánéha a fiatal hőst — s amikor anyja, akinek egész élete csak fia körül forrott, meghal, Charles Kesteven új anyát talál — s egyben feleséget is. Mary Arch, a finom, csöndes társalkodónő-szobaleány alakja a legrokonszenvesebb női figurák egyike a modern regényirodalomban. Nem a gépirónő-vezérigazgató-házasság ismert példája ez — mélyebb és több Deeping fölünyes írásművészete révén.

*

«A piac zsvájában pénzt találhatsz, de a cseresznyefa árnyékában, jó könyvvel kezdedben, békét» — mondja a japán közmondás. S az itt említett könyvek talán megérdemlik, hogy a fenti mondás igazságának bizonyítékai közé soroljuk őket.

Tábori Pál dr.